

ВІЙСЬКОВА ЗЛОЧИННІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Олександр Олександрович КОЗЛЕНКО,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінально-правових дисциплін
інституту права та безпеки Одеського
державного університету внутрішніх справ*

Військова злочинність традиційно належить до найбільш суспільно небезпечних різновидів злочинності, оскільки її наслідки виходять далеко за межі порушення встановленого порядку проходження військової служби та безпосередньо впливають на рівень обороноздатності держави, боєготовність військових формувань, стан військової дисципліни, ефективність виконання бойових завдань, а також на забезпечення національної безпеки України. Як слушно зазначається у науковій літературі, злочинність у військовій сфері завжди була одним із найнебезпечніших дестабілізуючих чинників функціонування військової організації держави, оскільки чим вищим є її рівень, тим меншими стають можливості використання Збройних Сил України як ефективного інструмента захисту національних інтересів, державного суверенітету та територіальної цілісності держави.

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, та введення на всій території держави правового режиму воєнного стану стали визначальними чинниками трансформації криміногенної ситуації у військовій сфері. Від початку широкомасштабних бойових дій суттєво змінилися умови функціонування сектору безпеки і оборони, збільшилася чисельність військовослужбовців, було проведено загальну мобілізацію, сформовано нові військові підрозділи, а значна кількість військовослужбовців тривалий час виконує бойові завдання в умовах інтенсивних бойових дій. Такі обставини об'єктивно вплинули не лише на загальну кримінально-правову статистику, а й істотно змінили структуру, динаміку, характер та кримінологічні особливості військової злочинності [1]

Сучасна військова злочинність характеризується значним ускладненням своєї структури, зміною механізму злочинної поведінки та появою нових криміногенних детермінант, властивих саме періоду воєнного стану. Тривале перебування особового складу в районах ведення бойових дій, високий рівень фізичного й психоемоційного навантаження, бойовий стрес, кадровий дефіцит, необхідність оперативного доукомплектування військових частин, безперервне виконання бойових завдань, а також окремі організаційні недоліки військового управління формують комплекс об'єктивних і суб'єктивних чинників, які впливають на рівень кримінальної протиправності серед військовослужбовців.

До початку повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України військова злочинність, незважаючи на її істотне зростання після початку проведення антитерористичної операції та операції Об'єдна-

них сил, не займала домінуючого місця у структурі загальної злочинності держави. Проведений аналіз офіційних статистичних даних свідчить, що у 2014 році питома вага військових кримінальних правопорушень становила 0,8 % (4153 із 529 139 зареєстрованих кримінальних правопорушень), у 2015 році – 1,1 % (6213 із 565 182), у 2016 році – 0,6 % (3650 із 592 604), у 2017 році – 0,9 % (4577 із 523 911), у 2018 році – 0,8 % (3694 із 487 133), у 2019 році – 0,8 % (3616 із 444 130), у 2020 році – 1,1 % (4055 із 360 622), а у 2021 році – 0,9 % (3037 із 321 443). [2, с. 111]

Наведені статистичні показники дають підстави констатувати, що після початку збройної агресії Російської Федерації у 2014 році частка військових кримінальних правопорушень у структурі загальної злочинності України істотно зросла порівняно з 2013 роком, коли вона становила лише 0,065 %. Водночас протягом наступних восьми років (2014 р. – лютий 2022 р.) вона залишалася відносно стабільною та в середньому коливалася в межах 1 % від загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень. Це свідчило про формування відносно стійкої кримінологічної тенденції, за якої військова злочинність хоча й демонструвала підвищений рівень порівняно з довоєнним періодом, однак не визначала загальний стан злочинності в державі.

На відміну від загальної злочинності, яка у 2022 році демонструвала тенденцію до зменшення, військова злочинність почала стрімко зростати. За результатами 2022 року її питома вага у структурі загальної злочинності досягла 3,8 %, що у 4,5 раза перевищило аналогічний показник 2021 року [3, с. 118]. Така динаміка свідчить про докорінну трансформацію криміногенної ситуації у військовій сфері та формування нової моделі детермінації військової злочинності, у якій визначальний вплив почали здійснювати не традиційні соціально-економічні фактори, а воєнно-політичні процеси, безпосередньо пов'язані з широкомасштабною війною.

Особливо показовою є динаміка перших місяців повномасштабної війни. Так, протягом січня–лютого 2022 року в Україні було зареєстровано лише 569 військових кримінальних правопорушень. Водночас уже протягом першого місяця після введення воєнного стану (березень 2022 року) їх кількість збільшилася майже утричі та становила 1510 кримінальних правопорушень. Подібні темпи приросту не були характерними для жодного попереднього періоду існування незалежної України та свідчили про виникнення принципово нової кримінологічної ситуації у військовій сфері.

Наведені статистичні дані підтверджують, що введення воєнного стану стало не лише правовою підставою для функціонування держави в особливий період, а й потужним криміногенним фактором, який істотно змінив структуру, рівень та динаміку військової злочинності. За таких умов військова злочинність трансформувалася з відносно локального різновиду кримінальної протиправності у самостійний кримінологічний феномен, що безпосередньо впливає на стан військової дисципліни, боєздатність Збройних Сил України, ефективність виконання бойових завдань та забезпечення національної безпеки держави. Саме тому її дослідження потребує переосмислення крізь призму сучасних воєнно-політичних реалій, із викорис-

танням комплексного кримінологічного підходу до аналізу причин, умов і закономірностей її розвитку.

Дослідження структури військової злочинності дозволяє зробити висновки про її надзвичайно високу концентрацію навколо кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від виконання обов'язків військової служби. Найбільш поширеним кримінальним правопорушенням стало самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України), за яким упродовж 2022 року було зареєстровано 6183 кримінальні правопорушення, що становить майже 45 % усіх військових кримінальних правопорушень. Друге місце посідає дезертирство (ст. 408 КК України) – 3214 кримінальних правопорушень (23,3 %), а третє – непокора (ст. 402 КК України) – 1574 випадки (11,4 %).

Проведене дослідження переконливо доводить, що визначальними детермінантами сучасної військової злочинності є не лише зміна воєнно-політичної ситуації в державі, а й суттєве збільшення чисельності Збройних Сил України та інших військових формувань унаслідок проведення загальної мобілізації, створення нових військових підрозділів і безперервного доукомплектування особового складу. Розширення кадрового потенціалу сектору безпеки і оборони об'єктивно супроводжується збільшенням кількості осіб, які вперше проходять військову службу, мають різний рівень професійної підготовки, психологічної стійкості, мотивації та адаптації до умов бойових дій. За відсутності належних організаційних, виховних, психологічних і контрольних механізмів такі процеси закономірно супроводжуються підвищенням криміногенних ризиків та збільшенням кількості військових кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Дезертирство в Україні: кримінально-правовий та кримінологічний аспект : монографія / А.О. Кавунська, М.В. Корнієнко, О. О. Шкута. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. – 226 с.
2. Про введення воєнного стану в Україні Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
3. Шкута О.О. Детермінанти злочинності у Збройних Силах України в умовах воєнного стану / Поліцейська юрисдикція в умовах воєнного стану : монографія / за заг. ред. Д.В. Швеця, М.О. Семенишина. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 552 с.